

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ У МАЙБУТНЬОГО МЕДИЧНОГО ФАХІВЦЯ МОЛОДШОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ

У статті розглянуто модель формування професійної культури та педагогічні умови її ефективної реалізації. Структура моделі представлена цільовим, змістовним, технологічним та результативним блоками. Серед засобів створення педагогічних умов формування професійної культури виділено та охарактеризовано: педагогічні ситуації, інтерактивні лекції, семінари, дидактичні ігри, навчально-професійні завдання, метод синектики, кейс-аналізу, техніка акваріуму та інші.

Ключові слова: модель, формування, професійна культура, медичний фахівець молодшої кваліфікації.

Постановка проблеми. Реалії сучасного українського суспільства потребують особливої уваги до формування професійної культури у студентів медичних навчальних закладів, адже саме від них залежить збереження ідеалу лікаря, який відображено у клятві Гіппократа, Етичному кодексі медичної сестри України, українських національних традиціях охорони здоров'я. У зв'язку з цим удосконалення системи професійної підготовки майбутніх медичних фахівців має ґрунтуватися, передусім, на формуванні професійної культури. Ця ідея знайшла відображення у Законі України "Про вищу освіту", Концепції виховання особистості в умовах розвитку української державності, Концепції виховання гуманістичних цінностей, Національній доктрині розвитку освіти України у XXI ст., Указі Президента України "Про заходи щодо розвитку духовності, захисту моралі та формування здорового способу життя громадян".

Аналіз наукових джерел вітчизняної педагогіки засвідчує, що у теорії і практиці вищої освіти накопичено значний досвід на засадах якого може здійснюватися формування професійної культури майбутніх медичних фахівців молодшої кваліфікації: окреслено методологічні основи неперервної професійної освіти (С. У. Гончаренко, І. А. Зязюн, В. Г. Кремень, Н. Г. Ничкало, С. О. Сисоєва); визначено загальнопедагогічні засади організації навчального процесу у вищій школі (А. М. Алексюк, А. С. Мойсеюк, Н. Ф. Тализіна); здійснено аналіз проблеми якості професійної освіти (Е. Е. Карпова, М. І. Сметанський); досліджено теоретичні і практичні засади професійного навчання (О. М. Леонтєва, С. О. Мілерян, К. К. Платонов), проблеми алгоритмізації практичної підготовки (В. П. Беспалько, Л. М. Ланда, В. О. Скакун та ін.).

Питання розвитку і модернізації вищої медичної освіти розглянуто в наукових працях І. Є. Булах, Ю. В. Вороненка; розвиток медсестринської освіти проаналізовано у дослідженнях Л. І. Воронової, О. М. Гуменюк, С. А. Мухіної, М. Б. Шегедін та ін.; шляхи адаптації студентів до навчання в медичному коледжі обґрунтовано у дослідженнях Я. В. Цехмістера.

Обґрунтування науково-педагогічних підходів щодо формування професійної культури у представників різних сфер виробництва здійснено в дослідженнях О. І. Міщенко, І. Ф. Ісаєва, В. А. Сластьоніна та інших вчених.

Мета статті – охарактеризувати модель формування професійної культури та педагогічні умови її ефективної реалізації.

Результати теоретичного дослідження. Формування професійної культури у майбутніх медичних фахівців молодшої кваліфікації у процесі професійної підготовки включає: розвиток загальної культури (розуміння культуровідповідності професійної діяльності та усвідомлення себе як носія культурних зразків професійної діяльності); функціональну освіченість (реалізація засвоєних знань та умінь в процесі вирішення професійних завдань з урахуванням норм професійної культури); професійно-культурну освіченість (гнучкість мислення у професійній діяльності) та професійну етику, як прояв вищого рівня сформованості професійної культури.

Завдання дослідження з формування професійної культури майбутнього медичного фахівця молодшої кваліфікації вирішувалися на засадах теоретичної моделі та педагогічних умов, що забезпечували ефективність формування професійної культури. Розглянемо модель формування професійної культури, її базові компоненти та охарактеризуємо визначені педагогічні умови.

Моделювання це метод теоретичного дослідження, що спрямований на створення певної системи, яка являє собою подобу або образ системи-оригіналу [2]. Модель – це спрощене відображення оригіналу з найбільш істотними його властивостями, характеристиками і зв'язками, знання яких необхідне для вирішення завдань дослідження.

Розробка моделі ґрунтується на теоретичному аналізі сутності професійної культури майбутнього медичного фахівця молодшої кваліфікації та представлена сукупністю складових – цільового, змістовного, технологічного та результативного блоків.

Цільовий блок (мета і завдання) моделі представлено метою, завданнями, що визначені Державним освітнім стандартом вищої професійної освіти і соціальним замовленням суспільства.

Методологічний блок моделі включає культурологічний, аксіологічний, особистісно-орієнтований і діяльнісний підходи та дидактичні принципи, на засадах яких побудовано процес формування професійної культури у майбутніх медичних фахівців молодшої кваліфікації.

На засадах культурологічного підходу освіта розглядається як процес оволодіння особистістю культурою накопиченою людством (І.Ф. Ісаєв). Культурологічний підхід у професійній освіті – це комплекс методологічних теорій і концепцій, теоретичних розробок, заходів організаційно-педагогічного характеру, реалізація яких сприяє засвоєнню майбутніми фахівцями професійних цінностей і технологій, необхідних для ефективного здійснення професійної діяльності фахівця і його успішного професійного саморозвитку [5].

Аксіологічний підхід вимагає формування у майбутнього медичного фахівця молодшої кваліфікації базових загальнолюдських (Батьківщина, природа, людина, здоров'я і т. ін.) і професійних цінностей (професіоналізм, професійна відповідальність, колективізм, взаємодопомога, взаємовиручка і т. ін.).

Особистісно-орієнтований підхід вимагає спрямування педагогічного процесу на розвиток і становлення особистості студента. У нашому дослідженні реалізація особистісно-орієнтованого підходу полягає у створенні умов для професійного та особистісного розвитку майбутніх фахівців.

Наукове моделювання за С.І. Архангельським це метод, який найбільш об'єктивно дозволяє розуміти сутність предмета, що досліджується, та конструювати його оптимальну модель [7].

У нашому дослідженні об'єктом моделювання є навчально-виховний процес медичного училища, спрямований на формування у студентів професійної культури. Сьогодні розробляються різноманітні види моделей у відповідності з дослідницькими завданнями: структурні, функціональні, теоретичні, емпіричні, нормативні та ін. Проаналізувавши особливості цих видів, ми дійшли висновку, що для нашого дослідження актуальною є теоретична модель, основними компонентами якої є цільовий, змістовний і процесуальний блоки.

Досягнення мети змодельованого процесу – формування високого рівня професійної культури у майбутніх медичних фахівців молодшої кваліфікації потребує вирішення завдань змістовного блоку моделі. Теоретичні та методологічні засади формування професійної культури визначено на основі досліджень А. А. Деркача [3], Е. Ф. Зеєра [4] та ін. Поряд з цим враховано визначені науковцями умови, форми, методи і засоби формування окремих компонентів професійної культури; враховано результати досліджень, присвячених проблемі формування професійної культури представників інших спеціальностей (В. Ф. Сидоренко [11], Н. В. Кузьміна [9], В.А. Сластенін [12]).

Ми припустили, що одним із шляхів активізації процесу формування професійної культури в межах моделі є створення необхідних педагогічних умов. Визначені нами умови не носять характеру педагогічних нововведень. Вони так чи інакше використовуються у професійній підготовці майбутніх фахівців. Наше завдання полягало у тому, щоб завдяки системі педагогічних прийомів, методів і засобів актуалізувати ці умови, спрямувати їх на розвиток професійної культури у студентів, що й було здійснено в ході експериментального дослідження.

Ми виходили з того, що формування професійної культури – це безперервний, цілісний процес професійної підготовки, етапи якого взаємопов'язані і взаємообумовлені, навчальні дисципліни рівноцінні. У зв'язку з цим технологією формування професійної культури виступає технологія професійної підготовки майбутніх медичних фахівців молодшої кваліфікації в межах побудованої моделі.

Для формування професійної культури визначено педагогічні умови, за якими процес формування професійної культури має бути ефективним.

Термін "педагогічні умови" активно використовується у різних педагогічних дослідженнях. Слід зазначити, що в залежності від мети і завдань дослідження автори вкладають в нього різний зміст. Під педагогічними умовами розуміють і "сукупність об'єктивних можливостей змісту, форм, методів і матеріально-просторового середовища, що спрямовані на вирішення визначених у педагогіці завдань", і "сукупність взаємопов'язаних і взаємообумовлених обставин процесу навчання, що є результатом цілеспрямованого добру, конструювання та використання елементів змісту, методів або прийомів, а також організаційних форм навчання з метою досягнення певних дидактичних цілей", "чинники, від яких залежить розвиток людини, системи, організації" [7].

Однак, незважаючи на різний зміст, загальним є те, що до педагогічних умов відносять умови, що свідомо створюються у навчально-виховному процесі і які забезпечують ефективний перебіг досліджуваного процесу.

Отже, досягнення високого рівня професійної культури може забезпечуватися низкою умов, від яких безпосередньо або опосередковано залежить ефективність формування цього особистісного

утворення і які розглядаються як педагогічні, оскільки вони забезпечують активне формування професійної культури майбутніх медичних фахівців молодшої кваліфікації в умовах професійної підготовки.

Особливе місце у створенні педагогічних умов формування професійної культури студентів ми відводимо педагогічним ситуаціям, які, на думку Е. А. Крюкової, являють собою певний просторово-часовий континуум людського буття, що запускає механізм особистісного розвитку [1]. До них відносяться ситуації: ціннісно-сміслового вибору, що спрямовані на усвідомлення студентами особистісного сенсу обраного ними напряму професійної освіти; орієнтовні ситуації, що спрямовані на забезпечення прийняття студентами діалогічної форми взаємодії; аналітичні, що спрямовані на усвідомлення студентами протиріч між вимогами до фахівців і їх особистісними здібностями; ситуації критичного аналізу інформації, що забезпечують стимулювання здатності висувати та обґрунтовувати власне бачення вирішення конкретних професійних проблем; ситуації оцінки, що спрямовані на самопізнання, саморегуляцію студентів завдяки взаємодії у навчальній групі, на актуалізацію розвитку професійно-особистісних якостей; ситуації самопрезентації, що забезпечують створення і прояв індивідуального стилю професійної діяльності; експертизи, що розвиває вміння студентів приймати позицію іншого, розуміти логіку дій іншого; групової науково-експериментальної діяльності, що спрямована на створення спільних професійних проєктів; корекційно-моделюючі ситуації, що сприяють осмисленню труднощів і протиріч у процесі оволодіння необхідним комплексом професійних компетенцій. Використання навчальних ситуацій сприяє усвідомленню студентами "Я-особистісного", оцінці власних здібностей, можливостей щодо оволодіння професією, розвитку природних здібностей і творчого потенціалу кожного студента, реалізації цих здібностей у різноманітних сферах професійної діяльності та спілкуванні.

Значна увага в експериментальному навчанні приділялася інтерактивним лекціям і семінарам (лекція-парадокс, семінар-круглий стіл, семінар-тренінг). Лекція-парадокс дозволяє успішно знайомити студентів з новим матеріалом, швидко перевіряти їх знання, розвивати увагу, здібності аналізувати, узагальнювати, абстрагуватися.

Семінари у формі круглого столу та тренінгу налаштовують на невимушене спілкування і правильне сприймання критики, сприяють формуванню інтересу до майбутньої професійної діяльності, вмінню порівнювати власне судження з думкою оточуючих, робити висновки, розвивають вміння оцінювати ситуацію, приймати оптимальне рішення, вимагають від учасників об'єктивної оцінки власних можливостей.

Серед педагогічних засобів створення умов формування професійної культури особливе місце належить дидактичним іграм (ділові, рольові, імітаційні). Їх активне використання сприяє кращому засвоєнню знань з професійних дисциплін, розумінню їх важливості та необхідності для майбутньої професійної діяльності. Використання дидактичних ігор сприяє і розвитку відносин між учасниками гри (співробітництво, взаємодопомога, взаємовиручка), змінам в індивідуальній і груповій (організаційній) поведінці, активному розвитку рефлексивного мислення, прагнення усвідомити, проаналізувати, оцінити все, що відбувається у грі.

Важливими засобами створення педагогічних умов стали інноваційні методи навчання: синектика, техніка акваріуму, мозковий штурм, кейс-аналіз. Застосування цих методів у поєднанні з традиційними (розповідь, пояснення, вправа, тренування тощо) дозволяє актуалізувати отримані професійні знання, підвищити інтерес до них.

При організації експериментальної навчально-виховної діяльності приділялась увага навчально-професійним завданням: репродуктивним, продуктивним та пошуковим. Основними видами репродуктивних завдань є звіти на підставі запропонованих професійних операцій. До продуктивних завдань відноситься виконання завдань зі систематизації джерел інформації (наприклад, систематизація документів обліку затратних медичних матеріалів за різними класифікаційними ознаками); задачі, в яких завдання представлено у вигляді виробничої ситуації (на відміну від репродуктивних завдань, студент на основі аналізу ситуації повинен самостійно сформулювати зміст професійних дій і здійснити необхідні медичні записи).

Творчі завдання вимагають майже повної самостійності студентів, здатності оперувати знаннями і вміннями в складних ситуаціях, робити висновки, оцінювати результат, вибирати найкращі варіанти. До завдань пошукового характеру відноситься пошук помилок діагностування; аналіз і висновки щодо проведеного лікування; рішення прогностичних завдань, подібних таким: "Які наслідки будуть, якщо неправильно ...".

Аналіз результатів дослідження. Наведений перелік прийомів, методів і засобів змістовного блоку моделі формування професійної культури у майбутніх медичних фахівців молодшої кваліфікації не є вичерпним. Він може доповнюватися і змінюватися відповідно до можливостей навчального закладу, уподобань викладачів, потреб та інтересів студентів. Тут важливо не що, а як змінюються ті чи інші методи, прийоми, засоби, на чому акцентується увага і навчальна діяльність студентів. Лише у такому випадку педагогічні умови стають ефективним засобом формування професійної культури у майбутніх медичних фахівців молодшої кваліфікації.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Результати дослідження підтвердили ефективність виділених педагогічних умов моделі формування професійної культури у майбутніх медичних фахівців молодшої кваліфікації. Їх використання сприяє активній і цілеспрямованій роботі викладачів з формування у студентів професійної культури. Перспективу подальшого дослідження ми вбачаємо у вивченні можливостей формування професійної культури в умовах виробничої практики.

Використані джерела

1. Амбарова П. А. Профессиональная культура офицеров в условиях трансформации российского общества : [учебно-методическое пособие] / П. А. Амбарова. – Екатеринбург : Изд-во Уральского ун-та, 2002. – 151 с.
2. Арнольдов А. И. Путь к храму культуры: образование как социокультурный феномен / А. И. Арнольдов. – М.: Грааль, 2000. – 208 с.
3. Деркач А. А. Акмеология: личностное и профессиональное развитие человека. Методолого-прикладные исследования / А.А. Деркач. – М., 2000. – 391 с.
4. Зеер Э. Ф. Психология профессий: [учебное пособие] / Э. Ф. Зеер. – М.: Академический проект, 2003. – 336 с.
5. Исаев И.Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя : [Учебное пособие. для вузов] / И.Ф. Исаев. – М.: Академия, 2002. – 207 с.
6. Климов Е. А. Психология профессионализма / Е.А. Климов. – М. : Изд-во Ин-та практ. психол.; Воронеж: НПО "МОДЭК", 1996.
7. Краевский В. В. Проблемы научного обоснования обучения: Методологический анализ / В.В. Краевский. – М. : Педагогика, 1977. – 264 с.
8. Крюкова Е. А. Личностно развивающие образовательные технологии: природа, проектирование, реализация: [монография]. – Волгоград: Перемена, 1999.
9. Кузьмина Н. В. Методы исследования педагогической деятельности / Н.В. Кузьмина. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1970. – 114 с.
10. Профессионально-педагогические понятия: словарь / сост. Г. В. Романцев, А. В. Федоров, И. В. Осипова, О. В. Тарасюк; [под ред. Г. М. Романцева]. – Екатеринбург : Изд-во Рос. гос. проф.-пед. ун-та, 2005.
11. Сидоренко В. Ф. Образование: образ культуры / В. Ф. Сидоренко // Социально-философские проблемы образования. – 1992. – № 2. – С. 12-13.
12. Слостенин В. А. Диагностика профессиональной пригодности молодежи к педагогической деятельности / В. А. Слостенин. – М. : Прометей, 1991. – 143 с.

Yashchuk O.

THEORETICAL MODEL OF PROFESSIONAL CULTURE FORMATION OF THE FUTURE JUNIOR QUALIFICATION MEDICAL SPECIALIST

The theoretical approaches constitute the system of methodological support of the professional culture formation of the future junior qualification medical professionals. In the process of studying the problem of the professional culture formation the method of modeling was applied.

The article covers the model of the educational process and the pedagogical conditions aimed at the formation of the students' professional culture. The construction of the model pursues applied objectives and seeks to use it in teaching practice.

The development of the model is based on the theoretical analysis of the essence of the future junior qualification medical specialist's professional culture and is presented by the complex of the constituents of its target, content-related, technological and resultative blocks.

Within the model pedagogical conditions are used as a way of intensify the work on the professional culture formation of the future junior qualification medical specialists. The conditions determined in this study were actualized through a system of pedagogical techniques, methods, means, forms of training thereby ensuring their focus on the development of the students' professional culture. The techniques, methods and means of training were selected in accordance with the preferences of teachers, needs and interests of students. The determined pedagogical conditions of the professional culture formation have become a productive tool of professional development of the future junior qualification medical specialists.

Key words: model, formation, professional culture, junior qualification medical specialist.

Стаття надійшла до редакції 03.11.2014